индивидуальности. – М., 1986.

8. Психология творчества / Под ред. Я. А. Пономарева. – М., 1990.

9. Решетников П. Е. Нетрадиционная технологическая система подготовки учителей: Рождение мастера. – М.: Владос, 2000.

Л.В Бурман

ФОРМУВАННЯ ДІАЛОГІЧНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ ЧЕРЕЗ ЗАЛУЧЕННЯ ЇХ ДО АКТИВНОГО НАВЧАЛЬНОГО ДІАЛОГУ

Предлагается экспериментально проверенная методика включения студентов в активный учебный диалог, обеспечивающая результативность процесса формирования диалогических умений.

The verified methad of the students' inclusion into active learning dialogue provioling the efficiency of dialogue skills development is suggested.

Як справедливо вважав Л.С.Виготський, формування особистості відбувається не лише засобами педагогічного впливу, а й на основі активної діяльності суб'єктів навчання, накопичення ними власного досвіду. Вважаючи вихідним положення про те, що набуття досвіду діалогічної діяльності можливе тільки у процесі її практичної реалізації, активне залучення студентів у ситуації навчального діалогу ми вважали важливою умовою результативності навчання за спеціальною програмою.

Реалізацію даної умови ми здійснювали засобами географічних дисциплін через систему завдань-вправ, завдань-ситуацій, ділових ігор, рольового та комунікативного тренінгів, які стимулювали евристичне мислення студентів, розвивали

їхню пізнавальну активність і самостійність. Активні методи запроваджувались у різноманітні форми навчальних занять, що дозволяло перебудовувати методику їх проведення з урахуванням специфіки навчальних дисциплін і характеру діалогічного спілкування.

Основу дослідно-експериментального навчання з використанням активних методів і форм склали дискусії і навчальні діалоги. Ми виходили з того, що під час групової дискусії утворюється зворотній зв'язок, який дозволяє учасникам побачити себе у новій позиції, змінити свою поведінку відповідно до якогось нового зразка, що народився безпосередньо у момент дискусії у процесі вільного спілкування. Активізації позиції студентів сприяла їх попередня робота з підготовки дискусії, яка полягала у самостійній розробці програми навчальної дискусії та переліку її питань, визначенні критеріїв оцінки учасників і керівника дискусії, виконанні випереджувальних оригінальних завдань-вправ тощо.

Роль викладача у підготовці дискусії ми визначили як консультативно-координаційну, а його основне завдання вбачали у створенні атмосфери щирості, відкритості, довіри, тобто атмосфери, яка б сприяла вільному обміну думками в умовах конструктивно-ділового обговорення. Конструктивність обговорення забезпечувалась через дотримання правил поведінки учасників дискусії, зокрема таких: під час дискусії не відмовчуйся; будь не спостерігачем, а активним учасником розмови; говори коротко і по суті; дискутуй чесно і щиро, не спотворюй думок і висловлювань своїх товаришів; чітко і ясно висловлюй положення, які будеш захищати; пам'ятай, що кращим способом щось довести або спростувати є використання точних фактів; доводячи і спростовуючи, говори ясно, просто, чітко, точно; май мужність визнати правоту свого опонента, якщо довели помилковість твоїх суджень; говори те, що думаєш, думай, що говориш; критику починай з себе; виступ підсумовуй, формулюй висновки.

Функції викладача полягали у а) розробці технології включення у дискусію, яка передбачала: визначення мети

дискусії; відбір вихідного матеріалу і його трансформування у дискусійну форму; проектування завдань (запитань, ролей, дій) з урахуванням індивідуальних особливостей суб'єктів навчання; моделювання особистісно-значущої ситуації "занурення " у проблему (створення емоційного фону, підтримання інтересу до проблеми, використання переліку питань для управління дискусією); організацію взаємодії через актуалізацію особистісних функцій; рефлексію і б) навчанні вмінню сперечатися.

Роботу керівника і кожного учасника дискусії оцінювали 2-3 експерти, відбір яких було зумовлено вимогами їх компетентності, креативності, позитивного ставлення до експертизи, відсутністю схильності до конформізму - надмірному наслідуванню авторитетів у науці, аналітичності, широти, конструктивності їх мислення, колективізму і самокритичності.

Оцінювання учасників дослідно-експериментальної роботи здійснювалось відповідно до критеріїв розробленої нами шкали, яка містила 10 показників, вираженість яких могла варіюватися від 1 до 10 балів, тобто максимально можлива сума балів, яку міг отримати учасник дискусії – 100. При цьому результат нижчий від 45 балів вказував на невисоку здатність до групової роботи, а вищий від 75 – відповідно на високу. Кожен експерт оцінював роботу кожного учасника дискусії, потім визначався середній бал, результати оприлюднювались і аналізувались з метою попередження майбутніх помилок.

За результатами дослідного навчання ми дійшли висновку про те, що участь студентів у дискусіях, бесідах, діалогах підвищує швидкість їх реакції на питання співрозмовника, змінює у позитивний бік рівень умінь ставити проблемні і творчі питання, оригінально інтерпретувати зміст навчального матеріалу, виявляти своє ставлення до питання, винесеного на обговорення, надавати висловлюванням оригінального емоційного забарвлення. Виходячи з цього, саме обмін думками, дискусія, діалог склали основу завдань, спрямованих на відпрацювання мотиваційного, комунікативного, організаторського, гностичного, креативного, емоційного,

оцінного компонентів діалогічної діяльності.

Розробка змісту таких завдань передбачала забезпеч достатньо високого, але не надмірного рівня інтелектуаль труднощів у поєднанні з атмосферою захоплення, зацікавлен студентів. Наприклад, студентам пропонували завдання: скласти міні-діалоги типу питання – відповідь або теза – анти із запропонованими термінами (розміщення продуктивних територіальна структура господарства, управління, територіа організація господарства, територіальна організація суспіль модель економічного розвитку, нові індустріальні економ етапність індустріалізації; тип розміщення населення, істор фактори, географічні фактори тощо); б)скласти і розіграти парах діалоги сократичного типу скориста запропонованими питаннями (Чи можна очікувати опадів, видався росяний ранок? Чому влітку під деревом з гус кроною не буває роси? Чому найбільші пустелі світу розташ вздовж 25-30° пн. ш. і пд.ш.? Чому швидкість глобальних вітр 40-х широтах південної півкулі значно перевищує швидкість вітрів у аналогічних широтах північної півкулі? та ін.); підготувати текст наукової доповіді (повідомлення) на засід 1/Українського географічного товариства; 2/ район методичного об'єднання вчителів географії на вказ викладачем тему; визначити і коротко сформулювати доповіді, виступ будувати як доказ задекларованої виступити з доповіддю перед аудиторією; розробити сист запитань для слухачів для визначення рівня їхнього воло науковою географічною інформацією та ін.

Активізація позиції студентів на заняттях відбувалась включення їх у різні види навчальної діяльності – ігр імітаційну, пізнавальну, що зумовило використання відпов ігрових, імітаційних та проблемно-ситуаційних методів навча У нашому досвіді ці методи знайшли широке застосування у тренінгів (ігрового, комунікативного, рольового). Зокр основу рольового тренінгу склали програвання рольових ситу і виконання завдань-вправ.

Рольові ситуації дозволяли студентам на обраному

вині реалізувати можливі варіанти поведінки, формували вміння заглянути вперед, побачити результати власних дій, прогнозувати їх наслідки, повірити у власні можливості і здібності. Так, виконання вправи на "сприйняття ситуації" передбачало розробку рольового сюжету за матеріалами обраної теми таким чином, щоб він дозволяв учасникам діяти, виходячи з протилежних позицій до події, яку треба відтворити. Під час програвання сюжету протягом 15-20 хв. глядачі максимально точно протоколювали хід гри, сюжет якої керівник переривав у будь-якому місці, після чого гравці залишали аудиторію. Повертались вони один за одним для того, щоб, перебуваючи у ролі, переказати як розвивався ігровий сюжет. Розповіді один одного вони не слухали, але глядачі все протоколювали, а потім колективно аналізували причини значної відмінності переказів гравців порівняно з реальними ігровими подіями. Підсумовувала ситуацію групова рефлексія, під час якої гравці доходили висновку про те, що будь-яку людину ми сприймаємо з точки зору власної позиції, тому величезного значення набуває необхідність бачення інших позицій і себе з погляду інших. Темами рольових сюжетів стали "Обговорення демографічної ситуації у країнах, що розвиваються" (розподілялись ролі представника розвиненої країни і представників різних соціальних прошарків населення однієї з найменш розвинених країн: жителя сільської місцевості, жителя міста, жінки-домогосподарки, "бізнес-леді", глави багатодітної сім'ї, державного службовця, відповідального за реалізацію демографічної політики і т. і.); "Створення вільних економічних зон у прикордонних районах Росії, України і Білорусії" (розподілялись ролі жителів прикордонних районів названих країн, представників офіційних Москви, Києва, Мінська, незалежних спостерігачів, експертів) тощо.

Використання вправ, побудованих у вигляді літературних сюжетів, передбачало розробку змісту діалогів і реплік дійових осіб та відображення гравцями ступеня їх розуміння тієї особистості, яку вони зображували. Зокрема учасникам пропонувалось відрекомендуватись у ролі історичної особи

(наприклад: - Я – португальський мореплавець Христоф Колумб, перебуваю на службі у іспанського короля Фердинан та королеви Кастильської Ізабели…). Перебуваючи у р необхідно було відповісти на кілька запропонованих аудитор питань.

Розвитку творчої уяви сприяло розігрування студента рольових сюжетів під час складання, наприклад, географічн розповіді, коли ведучий вводив фразу, а учасники гри по че доповнювали її своїми фразами, в результаті чого створювал сюжетна розповідь в особах. Оцінювали новизну і оригінальні образів, рольовий сюжет програвали в аудиторії.

Кожна рольова ситуація завершувалась обговорення аналізом і самоаналізом почутого і побаченого. Гравці визнача труднощі, які у них виникали у зв'язку з виконанням ролі відповідність отриманого результату його попередньому образу.

Блок програвання рольових ситуацій доцільн підсумовувати завданням: самостійно відпрацюйте ті дії, я викликали у Вас найбільші утруднення при виконанні ролі.

До блоку виконання *завдань-вправ* доцільно, на на погляд, включити завдання типу: а) прочитати географічни текст максимально голосно, на швидкість, прошепотіти і т.п.; дати визначення географічного терміна з різною інтонацією радості, здивування, сорому тощо); в) двом-трьом студента зобразити співрозмовників, відповідно виразу обличь, рух оточенню яких інші учасники повинні розробити зміст бесіди географічну тему; г) одному з студентів загадати іншом зобразити засобами пантоміми певний географічний об'єк явище, процес (вітер, блискавку, землетрус, виверження вулкан процес інтеграції або диференціації і т. і.), пов'язані з тем вивчення; д) одному з членів групи після мінімальної підготов виголосити промову на задану географічну тему; розподілитись на дві команди і по черзі задати суперник питання з теми домашнього завдання. Не можна повторюватись. Виграє команда, яка задала найбільше питань і т. і.

Комунікативний тренінг ми спрямували на відпрацюван майбутніми педагогами способів поведінки в ситуаціях діало

оволодіння ними вміннями, які відповідають структурним компонентам діалогічної діяльності. Його зміст склали завдання: на оволодіння уміннями слухати і чути один одного, підхоплювати і продовжувати думку співрозмовника (наприклад, учасник тримає у руках табличку з написом географічного терміну і починає складати науковий текст, який містить характеристику поняття, яке цей термін означує. Опис характеризується у будь-якому місці, а табличку передають іншому учаснику для того, щоб він продовжив роботу над текстом. Останній учасник підсумовує його логічним висновком з використанням найсуттєвіших характеристик поняття, яке називували); б) на відпрацювання умінь природно діяти під час спілкування з аудиторією (наприклад, відпрацювання фрагменту початку уроку географії у 7 класі: зайти в аудиторію, привітатись, записати на дошці тему уроку, пройти між рядами, почепити на дошку географічну карту; ті ж дії виконати зі швидкою зміною ситуації: звернутись до когось з учасників комунікативної ситуації, використавшись різними системами і "пристосуваннями" (прохання, вимогою, погрозою та ін.); в) на техніку інтонування учасники тренінгу у парах виконують діалог, який містить цікаву географічну інформацію, експерти підсумовують результати діалогічної діяльності; студенти підшукують і декламують в аудиторії вірші, які містять географічні образи, експерти оцінюють і аналізують виразність мови, виявляють переваги і недоліки; г) на відпрацювання вмінь будувати логічний переказ (наприклад, пояснення нового матеріалу побудувати з урахуванням думок учасників тренінгу); д) на управління ініціативою у спілкуванні (наприклад, пара учасників виконує ролі "ведучого" і "того, кого ведуть", завдання комунікативного лідера – активізувати мовну активність свого співрозмовника, який неохоче йде на контакт, після чого учасники міняються ролями); є) на побудову проблемної ситуації (наприклад, викладач зачитує науковий географічний текст, студенти формулюють проблему; викладач формулює навчальну проблему, студенти пропонують варіанти її вирішення).

Результативність залучення студентів до активного

навчального діалогу ми забезпечували також через використ різноманітних *форм навчальних занять*, зокрема лек лабораторно-практичних і семінарських занять під час я особливу увагу приділяли організації різних видів навчаль діяльності студентів, забезпеченню їхньої взаємодії спрямування на відпрацювання діалогічних дій. На кожно занятті студентів орієнтували на аналіз особливостей реалі поставленої мети і завдань, дидактичних принципів, актив методів, використання вербальних і невербальних засо спілкування у навчальному діалозі, активізації поз координування дій і висловлювань співрозмовників під комунікативного акту.

Ми виходили з того, що такі форми, як семінари-бес семінари-діалоги, семінари-конференції, лекції відкритих ду лекції з елементами дискусії, лабораторно-практичні занят використанням конкурсу, гри тощо, і методи (дискусії, рольо ділові ігри, тренінги, діалоги, бесіди та ін.) сприятиму домінуванню творчої діяльності над репродуктивним засвоє навчального матеріалу. Поєднання різноманітних форм і мето діалогічного навчання забезпечить включення студентів у р види навчальної діяльності: ігрову, імітаційну, пізнавальну, що свою чергу, дозволить створити умови для активізації поз студентів у діалогічній діяльності.

О.А.Пермяков, О.В.Порохненко, В.ІМар

САМОСТІЙНІ ЗАНЯТТЯ СТУДЕНТІВ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ І СПОРТОМ

Регулярні самостійні заняття фізичною культурою спортом характерні для незначного числа студентів. Збільше об'єму знань з теорії і методики фізичного вихова прищеплювання вмінь і навиків планування свого часу дозво підвищити інтерес студентів до самостійних занять фізич вправами і збільшити число тих, що займаються.